

»V slovenski kulturi nimamo kulturnih bojev, pač pa socialne.«

– Vesna Čopič,
sociologinja

Dr. Vesna Čopič, pravnica, sociologinja in predavateljica na ljubljanski Fakulteti za družbene vede, aktivno preučuje in soustvarja slovensko kulturno politiko. Z Gregorjem Tomcem je objavila odmevno študijo o stanju kulture na Slovenskem, na začetku tega leta pa je v manifestu, napisanim skupaj z Borutom Smrekarjem in Mitjo Rotovnikom, pozvala k reformi kulturne politike. S Čopičevo smo se pogovarjali o zamujenih priložnostih, izzivih, s katerimi se bo moral soočiti novi minister za kulturo, ter o trenjih znotraj slovenske kulture. Jasna je vsaj ena stvar: premisliti moramo stare »mante« o avtonomiji kulture.

Gregor Vuga

Skupaj z Borutom Smrekarjem in Mitjo Rotovnikom (združeni pod kratico SRČ) ste v začetku leta napisali poziv ministrstvu, strokovni javnosti in medijem (dostopen na spletni strani *Pogledov*), v katerem ste pozvali k reformi kulturne politike. Sami ste nato napisali še članek za *Sobotno prilogo* (20. 3. 2013), v katerem ste kritizirali spisec vodil – oziroma »manter«, kot pravite –, ki po vašem mnenju vodijo slovensko kulturno politiko po napačni poti. Potem je zadeva nekako poniknila.

V skupini SRČ smo novo vlado pozvali k nadaljevanju reformnih prizadevanj, ki sta jih začela prejšnja dva ministra; zbili smo se namreč, da se bo kulturna politika spet umaknila v dopadljivo retoriko in pustila, da umazano delo opravijo drugi s splošnimi ukrepi varčevanja, namesto da bi kulturna politika s samokritično refleksijo in lastno domišljijo pokazala, da je še dovolj vitalna, da najde svojo pot, ki

bi v sicer neprijetnih ukrepih, ki so pred njo, upoštevala posebnosti kulturnega področja. S tem bi pridobila javno zaupanje in politično spoštovanje ter tako zaustavila trend padanja ugleda kulturnega ustvarjanja.

V *Sobotni prilogi* pa sem kot »mante« predstavila slepila, s pomočjo katerih se v Sloveniji ohranja kulturna politika kot notranja zadeva kulture; v pozivu SRČ-a smo opozorili predvsem na rezultat teh »manter«, torej na anomalije, zaradi katerih je sedanji način organiziranja in financiranja kulture neučinkovit in nepravičen. Zakaj ni bilo ne v stroki ne v medijih nobenega odziva? V stroki zato ne, ker bi morala pristati na nepopularne ukrepe, ki se jim spretno izogiba z zaroto molka. To je bil tudi poziv medijem in je zato težje razumeti, zakaj so zadevo povsem ignorirali. Zakaj v medijih določene teme, ki so tako zelo aktualne, stališča, ki so argumentirana (tudi če morda ne držijo, bi jim lahko nasprotovali), gredo

tako zlahka mimo vsakega odziva? To je zame nekaj simptomatičnega. Pravzaprav kaže na to, da so tudi kulturne redakcije medijev del struktur, ki branijo obstoječe stanje.

Zdi se, da se je kultura v Sloveniji zaprla sama vase, kjer se ukvarja le s svojim lastnim predmetom, ne pa svojim smotrom oz. mestom v družbi?

Ko gre za njeno organiziranje na račun javnih sredstev zagotovo. Pri nas je to stvar notranjih interesov. Moje mnenje je, da kulturna politika niti v medijih ne nastopa kot javna zadeva, v nasprotnem primeru bi se mediji ukvarjali z njo s širšega vidika, ne pa le z vidika kulturnih ustvarjalcev. Njihovi interesi namreč niso nujno že javni interes. To na dolgi rok ogroža kulturo kot javno dobrino. Priča smo neki vrsti privatizacije javnih ustanov. Če bi ta bila pravična, potem to ne bi bilo niti tako narobe ... Toda ta pri-

vatizacija je ustvarila nekakšen kulturni *apartheid*: na eni strani stare generacije, kot je moja, z vsemi privilegiji, nedotaknjene, z rentami, s toleriranim oportunističnim obnašanjem, z vsemi svojimi pravicami in nedotakljivostjo, na drugi strani pa mlade generacije, ki so popolnoma izključene, brez vsakih pravic. To je zame problem. Kulturni sistem ni postal odprt. Pričakovali bi, da bi se odprta družba najprej zgodila v kulturi, a ravno tu je je pravzaprav še najmanj. Verjetno tudi ali predvsem zato, ker so bile kulturne strukture nekdanje zelo pomembne za mobilizacijo osamosvojitve-

nih aspiracij, zdaj pa je prevladala logika ohranjanja socialnega miru oziroma kulture nedotakljivosti.

V kakšnem smislu govorite o socialnem miru?

Kultura naj bo področje, ki naj bo čim bolj mirno. Ljudje v kulturnem sektorju naj bodo pomirjeni, da se jim ne bo nič zgodilo. Politiko vodi logika socialnega miru: na delu je torej socialna in ne kulturna politika, kar pa je za javni interes, za kulturo kot javno dobrino uničujoče. Politika se izogiba nepopularnim ukrepom, ker kultura v novih razmerah pač

ni več dovolj pomembno področje, da bi se politika zamerila vplivnim skupinam. Prevlada prejšnjih generacij, o kateri sem govorila, in spremenjena vloga kulture v novih razmerah, sta dejavnika, ki sta pripeljala do zaprte kulturne družbe. Pri tem pa me najbolj čudi, da so nove generacije tako vdano, apatično sprejele nastalo stanje.

V zadnjem času se je precej govorilo, da smo pripadniki generacije osemdesetih sicer politično zavedni in ogorčeni, torej ne apatični, vendar hkrati zaradi zgodovinskih lekcij in

»Pri levici so v ospredju klientele, desnici pa gre za ideologijo. Ne vem, kaj je slabše, oportunizem ali ideologija, vem le, da mora na koncu za delovanje Filmskega centra in stanje kinematografije kot javne zadeve odgovarjati država oziroma v njenem imenu pristojno ministrstvo.«

propadlih revolucij preteklosti nimamo pravega prepričanja za akcijo, spremembe. Pritožujemo pa se.

Pritožujete se na mikro ravni, torej v konkretnih zadevah, kadar ste osebno prizadeti. Niste pa sposobni ali, bolje, pripravljeni organizirano nastopati, ker so močni posamezniki navajeni urejati svoje probleme po neformalnih poteh (še posebej, ko je na oblasti levica) in ker se bojite artikulirati svoje legitimne interese na sistemski ravni, saj bi se ne mogli izogniti nedotakljivim tabujem. Kako lahko potem uveljavljate alternativo? Ključni problem v nevladnem sektorju je, da so javni zavodi skupaj s plačami javnih uslužbencev razumljeni kot zakonska obveznost, nevladne organizacije in njihovi projekti ter programi pa kot nekaj fakultativnega. Zanje se namenja le, kar ostane. Omejenost razpoložljivih sredstev jih nato postavlja v ta *apartheid*. Že vrsto let poudarjam, da bi morale postati nevladne organizacije normalni, redni oziroma sestavni del kulturno-političnega modela. Da bi skratka postale subjekt kulturne politike v pravem pomenu besede. Zdaj to niso; niti njihov status ni dodobra definiran. Nevladne organizacije na področju kulture niso organizacije, ki bi jih lahko primerjali z drugimi nevladnimi organizacijami na področju sociale ipd. So namreč profesionalne in ne prostovoljne organizacije, imajo poslovni model, ki je usmerjen v profesionalno kulturno produkcijo.

Da bi postale sestavni del kulturnopolitičnega modela, bi morale dobiti lastno postavko v delu državnega proračuna, namenjenega kulturi. Tako bi neodvisni kulturni producenti postali subjekt. Drug ukrep bi moral biti sistem kvot, prek katerega bi jih lahko s pomočjo pozitivne diskriminacije prišli do vključujočega kulturnopolitičnega modela. Javni zavodi so danes *strukturna*, morali pa bi se bolj odpreti in postati *infrastruktura*. S pomočjo kvot, ki bi zavezovale javne zavode, da najdejo načine za sodelovanje s samozaposlenimi in neodvisnimi producenti bi prišli ne le do bolj odprtega modela, ampak tudi do večje podpore kreativnosti. O tovrstni rešitvi se je večkrat razpravljalo, a do tega ni prišlo. Verjetno zato, ker se ministrstvo boji izgubiti manevrski prostor. Ko se zmanjša proračun, rečejo »plače v javnem sektorju so zakonska obveznost, torej bomo zmanjšali razpoložljiva sredstva za fakultativne programe« (kamor sodijo javni razpisi). Če pa imaš posebno postavko v proračunu, potem to lahko spreminjaš samo, če spremeniš državni proračun. Glavni problem je torej prerazporeditev, do katere bi pripeljale take strukturne spremembe, saj si je v teh časih težko domišljati, da bo do tega prišlo s povečanjem kulturnega proračuna. Vrh vsega pa tega še sami kulturniki nočejo slišati. Razumem srednjo generacijo, mlajše generacije pa morajo spoznati, da v obsto-

ječem stanju zanje ni rešitev in se morajo zavzeti za preureditev.

Do ogorčenja je prihajalo predvsem glede rezov, ki so se dogajali najprej v »nič krivi« kulturi, namesto v sektorju, ki je krizo zakuhal.

To ni res. Imate številke, ki dokazujejo, da se kulturi v krizi godi slabše kot drugim javnim resorjem? Takšne trditve so posledica premajhne profesionalnosti na področju kulture: ne operira se z dejstvi in dokazi, ampak se nastopa zelo glasno, gromovniško. To je znak šibkosti. Če bi nastopali z dejstvi in dokazi, ponujali alternative, bi imelo to več teže kot gromovniški in defenzivni nastopi. Javnost se je gromovništva navadila in nanj ni več občutljiva. Tako kulturna politika kot artikulacija interesov delavcev v kulturi se morata profesionalizirati, sicer ju ne bo nihče izven kulturnega miljeja jemal resno.

Slavoj Žižek je pred kratkim v zvezi s politično zapuščino Margaret Thatcher zapisal, da nasprotnika ne premagaš takrat, ko ga uničiš, ampak ko ga prisiliš, da prevzame tvoj diskurz. Če torej govorimo o kulturi kot o javni dobrini, se zdi, da je danes tudi samim kulturnikom težko argumentirati, zakaj bi bila kultura nekaj vredna (v ekonomskem smislu ali pa sploh izven tržnega konteksta).

To je ključno vprašanje. Kultura je javna dobrina, ne zaradi svoje uporabne vrednosti, pač pa zaradi svoje vrednosti neuporabe. Po vseh ekonomskih teorijah so tiste vrednosti, ki imajo v družbi vrednost neuporabe, javne dobrine. To je vrednost za prihodnje rodove, je identitetna vrednost, je vrednost samega obstoja; kajti če ne obstoji kulturni izraz, če

izginejo kulturne sledi neke skupnosti, čez čas tudi naroda ne bo več. Kultura ima izobraževalno vrednost. To lahko vidimo pri muzejih, ki postajajo izobraževalni centri ...

Začeti moramo z drugačnim diskurzom. Žalostno je, da so v zadnjih dvajsetih letih kulturniki po vsej Evropi sami začeli instrumentalizirati kulturo in govoriti o ekonomskih in socialnih učinkih kulture. Zato, da bi prepričali odločujoče, so pritisnili na tiste gumbе, za katere so verjeli, da bodo vplival na ministrstvo za finance in ostale soodločevalce.

Ta diskurz je sprva deloval, saj še ni bilo dobrih študij in se je bilo mogoče sklicevati na multiplikacijski učinek kulture – če vložiš en dolar v kulturo, bo iz tega prišlo sedem dolarjev itd. Kot rečeno, ta diskurz je na začetku dobro tekkel, toda ko so se s tem začeli ukvarjati resni ekonomisti, je bilo te pravljice konec. Zdaj jih še naprej vlečemo po ustih, toda delujejo le še znotraj kulturniških krogov. Ne opazimo, da vsi ti gromovniški govori izven kulturniških krogov ne delujejo več. Vrniti bi se morali k etičnemu diskurzu in obnoviti vrednostno razpravo o kulturi kot javni dobrini.

Lahko bi torej rekli, da je bila napaka v tem, da se je kulturo sploh začelo obravnavati kot običajno ekonomsko kategorijo?

Ne, jaz mislim, da kultura ima ekonomski potencial. Toda to, da so začeli kulturniki manipulirati s tem vidikom, da so zapadli v marketing lastne dejavnosti – to je bilo zgrešeno. Zelo sem vesela, da je Evropska komisija lani septembra v svojem komuniqueju o rasti delovnih mest in gospodarskem razvoju v zvezi s kulturo nehala uporabljati termin »kulturne in kreativne industri-

je«. To je zares ideologem, še posebej v majhnih državah, kot je Slovenija, kjer zagotovo nimamo nikakršnih kulturnih industrij, kvečjemu kakšne ...

... manufakture.

Tako! Evropska komisija je v tem komuniqueju uporabila besedno zvezo »kulturni in kreativni sektorji«. Pri nas pa v osnutku nacionalnega kulturnega programa in tudi nasploh še naprej vlečemo to fiktivno zgodbo o kulturnih in kreativnih industrijah. Ekonomsko samopovečevanje kulture je nedoraslo in čas je, da začne kulturni sektor svoj pogled na razvoj kulture zagovarjati na drugačni ravni in z drugimi argumenti.

Glede na to, da ste delovali v Svetu Evrope in poznate razmere v drugih državah, se vam zdi, da je ta situacija posebej simptomatična za Slovenijo ali velja tudi drugod?

V celotni vzhodni Evropi smo že dvajset let priča regulatorni inflaciji in poplavi strateških dokumentov. To le ustvarja lažni vtis, da se resno ukvarjamo s tranzicijo in kulturnim razvojem. A to je zgolj nadomestek za zdravo kulturno politiko. Naša kulturna politika ni zdrava, je hudo bolna. To je predvsem značilnost vzhodne Evrope. Nekatere druge države, predvsem zahodne, imajo tudi probleme, sploh zdaj v krizi, ampak situacija še zdaleč ni tako slaba kot v Sloveniji. To je ena od plati našega gradualizma, ki bi lahko veljal za slovensko inovacijo strategije »tretje poti«, a jo je nazadnje kompromitirala sistemska korupcija. Zaradi nje je »slovenska pot« izgubila legitimitet, korupcija nam je onemogočila, da bi ta model še naprej branili kot uspešnega, čeprav bi to morda lahko celo bil. V senci propada tega modela smo v

kulturi zdaj priča klientelizmu in privatizaciji delovnih mest, kar so v bistvu oblike svojevrstne oblike korupcije. Ne gre za model, ki bi ga lahko branili, pač pa je samo vprašanje časa, kako dolgo se bodo še poglabljale anomalije in krivičnosti, ki so sistemske vgrajene vanj. Kar se tiče poplave strateških dokumentov: petnajst let sem pridno zbirala osnutke nacionalnih programov za kulturo in vsa letna poročila. Vsega skupaj je okrog dva tisoč strani. Samo oba sprejeta programa in njuna letna poročila od 2004 dalje obsegajo tisoč strani. Hkrati pa vemo, da se stvari niso bistveno spremenile in da ni prišlo niti do preureditve niti do kakršnihkoli prebojnih premikov. Pravzaprav se je vse zares bistveno dogajalo ali mimo ali kljub NPK-ju, kar mi dovoljuje samo en sklep: da je Nacionalni program za kulturo kompromitiran strateški dokument.

Leta 1994 smo ga prvič uzakonili kot obliko strateškega načrtovanja v kulturi, a je bilo potrebnih kar deset let, da je bil prvi NPK končno sprejet. Tako dolgo zato, ker so tedaj sicer vsi govorili, kako zelo si ga želijo, hkrati pa so se bali, da bi prinesel dejanske spremembe. Ko je bil nazadnje pripravljen in sprejet s soglasjem, je bil že brezzobi tiger: zato je tudi lahko šel skozi. Ne vem, ali je slučaj, da ga je tedaj koordiniral sedanji minister za kulturo Uroš Grilc ... vem pa, da je temeljno vprašanje, ali je osnutek novega nacionalnega programa za kulturo v tem pogledu drugačen od prejšnjih. Samo upam, da tokrat ne gre za slepilo, temveč za slepilni manever, za katerim se dogajajo resne priprave na korenito reformo.

Med »mantrami«, ki ste jih našli v članku za Sobotno prilogo, je tudi

arm's length principle, tj. navidezna neodvisnost kulture od države. Če sem prav razumel, se zavzimate, da država ponovno vzpostavi neposrednejši odnos do kulture, da zavzame bolj regulativno vlogo. Gre tu primarno za financiranje?

Seveda ne mislim na reguliranje v smislu državnega dirigizma. Država bi morala priznati svojo kulturno odgovornost in se nehati skrivati za mantro o avtonomiji kulture. Prelaganje pristojnosti je dejansko izmikavanje odgovornosti. Gre za strateška vprašanja, ki so vrednostna, torej tudi politična vprašanja. Če pogledate osnutke naših nacionalnih programov, to ni nikakršna strategija. Njihovi cilji so po eni strani preširoki, po posameznih področjih pa preveč konkretni in preveč razdrobljeni. Strategija pomeni vrednostno opredelitev, ki je ciljno in hierarhično naravnana. Ne sme imeti petdeset ali celo sedemdeset ciljev, kot jih ima sedanjí osnutek. Če so v njej res izpostavljeni le strateški cilji, potem ostane veliko prostora za kulturno avtonomijo pri konkretnih odločitvah. Strateške odločitve pa morajo biti plod nacionalnega premisleka, za katerim stojijo tudi nacionalna sredstva in nacionalna kulturno-politična volja. Gostobesednost na več kot stotih straneh, z nešteti cilji, razdrobljenimi na posamična področja kulture, ki so zanimiva samo za ozke interesne skupine, ne more postati vladni dokument, ki bi presegal kulturni resor. Zato ostajajo širše zamisli, ki zahtevajo aktivno vlogo ministrstev za finance, gospodarstvo, delo itd. na ravni nerazdelanih ideologemov brez systemske in finančne podlage, nujne za razvoj kreativne industrije in kulturnega trga, brez systemske razdelave ključnih vprašanj, kot so trg dela, nov kulturni model ipd.

Če recimo preberem, da bo morala javna agencija sprejeti lasten petletni strateški načrt in podobno, takrat razumem, da ni pri nas res ni niti osnovnega vedenja o tem, kaj je javna agencija. To je paradžavna organizacija, na katero država prenese izvajanje svoje pristojnosti, zato da jih bodo vršili strokovnjaki v okviru samostojnega pravnega subjekta. Toda oni le izvajajo kulturno politiko s strokovno utemeljenimi samostojnimi konkretnimi odločitvami, ne morejo pa imeti svoje strategije! Seveda pa lahko zanjo pripravljajo strokovne osnove. So le agens principala. V EU nikomur ne pade na pamet, da bi takšne inštitucije razumel drugače kot izvršno agencijo, pri nas pa zapišejo tak absurden stavek v osnutku novele ZUJIK (Zakon o ureničevanju javnega interesa v kulturi) ... To kaže na globoko nerazumevanje. Govorimo o tem, da v zadnjih dvajsetih letih kulturna politika ni odrasla. Ta nedorasla politika zdaj prenaša svoje odgovornosti na avtonomno stroko, čeprav vendarle vemo, da javni interes ni nujno interes izvajalcev. Groza me je, ko berem o tej avtonomiji, o tem, kako bomo zmanjševali odvisnost kulture od javnih sredstev ipd. To lahko na koncu pomeni samo, da bomo kulturo prepustili trgu. Poglejte s tega vidika ureditev javnih zavodov: javni zavod ima lastno strukturo upravljanja, je samostojna javna oseba. Njegov najvišji organ je svet. V svetu pa so predstavniki nekih partikularnih skupinskih interesov, namesto da bi tam sedeli predstavniki interesa javne inštitucije. Komu so tedaj odgovorni? Svojim interesnim skupinam? Kdo potlej odgovarja za kulturno poslanstvo zavoda? In kako oziroma s čim odgovarjajo, če gre kaj narobe? Ne maram države, v kateri mi bo za stanje v kulturi odgovar-

jal nekdo, ki take odgovornosti ne more nositi. Popolnoma drugače bi bilo, če bi bil zavod in njegovi zaposleni odvisni od tega, kako dobro uresničujejo svoje kulturno poslanstvo. V tej smeri bi morali iskati rešitve, ne pa slepomišiti s strokovno avtonomijo. Namesto tega bi morali okrepiti funkcijo (samo)evalvacije in primerjalne presoje (*benchmarking*), tudi mednarodne. Središče pozornosti bi morali biti *rezultati*, ne pa da so ti notranja zadeva.

Toda ali ne obstaja nevarnost, da v modelu, kot ga predlagate, pride do politizacije javnih zavodov v škodo profesionalne avtonomije? V preteklosti smo že videli »strokovnjake«, ki jih je v javne zavode postavila država ali občine, da bi v njih zagovarjali politične interese. Sploh če imamo hierarhijo interesov, ki poteka od političnih strank navzdol, utegne to biti nevarnost, se vam ne zdi? Minister verjetno ne bo odločal o naslovih filmov ...

Lahko pa recimo namesti nekoga, ki bo odločal o tem, kateri filmi dobijo financiranje.

Do tega prihaja ne glede na to, ali je na oblasti levica ali desnica; a to se dogaja, ne da bi odločevalci nosili odgovornost, delamo se, kot da s tem politika nima nič več. Pri levici so v ospredju klientele, desnici pa gre za ideologijo. Ne vem, kaj je slabše, oportunitizem ali ideologija, vem le, da mora na koncu za delovanje Filmskega centra in stanje kinematografije kot javne zadeve odgovarjati država oziroma v njenem imenu pristojno ministrstvo. Dejstvo pa je, da imamo s kadrovsko politiko države tako v javnih zavodih kot agencijah in skladih re-

»Moje globoko prepričanje je, da je problem slovenskega kulturnega prostora statičnost. A enako globoko verjamem, da mora biti kulturno-politični model stabilen. Ločujem statično in stabilno. Te razlike še nismo premislili. Prekariat, kjer gre za obligacijske pogodbe, je zame nesprejemljiv. Sprejemljiva pa so fleksibilna delovna razmerja, torej s socialnimi pravicami, a podrejena kulturnemu poslanstvu, programu, potrebam.«

sne probleme. V samem kulturno-političnem sistemu potrebujemo varovalke proti politični samovolji oziroma zlorabi politične funkcije. Menim, da bi morala biti sodna veja oblasti mnogo bolj prisotna pri nadzoru zakonitosti izvajanja političnih funkcij.

Kako?

Jaz ministru ne bi odvzela pravice in dolžnosti, da vodi kadrovske politiko v javnem sektorju. Ker je potem minister tisti, ki prevzema odgovornost, saj ne-profesionalni svet zavoda pač ne more odgovarjati. Že samo ime »svet« pove, za kakšne vrste organa gre. Svet zavoda bi bil lahko pooblaščen, da vodi javni razpis in predlaga ministru kandidata. Minister na predlog ne bi bil avtomatično vezan, ampak bi se lahko odločil po svoji izbiri. Na tej točki pa bi kot varovalko vključila sodno vejo oblasti, in to tako, da bi moral minister v primeru sodnega postopka nositi dokazno breme, da je izbral najboljšega kandidata.

V ta namen sem predlagala, da bi se ustanovila neke vrste komisija na najvišjem državnem nivoju, ki bi spremljala postopke imenovanj. Ta bi imela pravico in dolžnost vpogleda v postopek, hkrati pa pravno legitimacijo, da sproži sodni postopek, v katerem mora minister dokazati, zakaj je bila njegova izbira najboljša. Če to lahko sproži le kandidat, ki ni bil izbran, je to privatna zadeva. Na nivoju državnega organa pa bi to imelo večjo

težo. Predvsem pa je bistven prenos dolžnega bremena, ki postavlja ministra v popolnoma drugačen položaj pri izvajanju sicer politične funkcije.

Prav NPK bi moral prinesiti konceptualne premike, ne pa razvodnenih tekstov na 120 straneh, kjer se sicer skriva nekaj dobrih idej in pogumnih nastavkov. Recimo, da bi se dohodnina, ki je ostala neodkazana (ko torej dohodninski zavezanci niso izkoristili svoje pravice, da sami izberejo, katere javno koristna organizacija bo dobila 0,5 % njihove dohodnine), preusmerila v sklad za nevladne organizacije v kulturi. To se mi zdi super predlog. Z Andrejem Srakarjem sva v analizi iz leta 2011 odkrila, da je bilo v letu 2008 na razpolago kar 9,3 milijona takšnih sredstev, od tega se jih je odkazalo le nekaj nad 3 milijonov, od tega pa je bilo samo 3 ali 4 % namenjeno kulturi. Se pravi, da je ostalo skoraj šest milijonov, ki bi jih lahko vsaj deloma preusmerili v takšen sklad. To je recimo ena od možnih rešitev. Tudi za ustanovitev podporne agencije za pomoč na področju davčnih in pravnih vprašanj, usposabljanja ter iskanja dela in razpisov za financiranje je že skrajni čas. Tak predlog namreč obstaja že od leta 2006, vmes pa se je dokazal tudi nevladni Artservis, in to kljub vztrajnemu ignoriranju države. Vendar pa so vse to vprašanja, ki bi zahtevala bistveno večjo vključitev drugih ministrstev v pripravo NPK-ja. Namesto strateške razprave pa se zdi,

da bo celoten paket spet sprejet z akklamacijo, kot doslej. Potem pa ne vem, kaj bo, saj je dokument preobsežen in hkrati v reformnih nastavkih popolnoma nedorečen, da bi lahko bil zavezujoč. Tako bo prepuščeno ministru, da izbere prave bisere – ali pa tudi mine, ki so zelo potrebne, da se slovensko kulturno družbo prevetri. Za paravanom tako vseobsegajočega in nedoročenega dokumenta je pravzaprav možno vse. Ne verjamem pa, da lahko z všečnimi potezami prerazporediš sredstva v kulturi in preurediš položaje. Ne verjamem, da je v današnjem času (ne samo zaradi finančne krize) mogoče računati, da bomo z evropskimi ali kakimi drugimi sredstvi naredili kake strukturne spremembe. Te pa so potrebne, ker obstoječi kulturni *apartheid* ne pelje nikamor.

Če se vrneva k finančni krizi in položaju mladih v kulturi. Mladi delajo predvsem prekerno, govori se o prekariatu. Prevladovalo je mnenje, da je to slabo, da bi torej morali zagotavljati stabilne službe za nedoločen čas; zadnje čase pa nekateri vse glasneje opozarjajo, da to ni nujno ideal, da mnogi mladi hočejo fleksibilna delovna mesta, vendar jim je treba pri tem zagotoviti več pravic in socialne varnosti.

Moje globoko prepričanje je, da je problem slovenskega kulturnega prostora statičnost. A enako globoko verjamem,

»Država bi morala priznati svojo kulturno odgovornost in se nehati skrivati za mantra o avtonomiji kulture. Prelaganje pristojnosti je dejansko izmikanje odgovornosti. Gre za strateška vprašanja, ki so vrednostna, torej tudi politična vprašanja.«

da mora biti kulturno-politični model stabilen. Ločujem statično in stabilno. Te razlike še nismo premislili. Prekariat, kjer gre za obligacijske pogodbe, je zame nesprejemljiv. Sprejemljiva pa so fleksibilna delovna razmerja, torej s socialnimi pravicami, a podrejena kulturnemu poslanstvu, programu, potrebam. Govorim torej o prehodu iz obligacijskih pogodb na delovno-pravne pogodbe za vse. Lahko za določen čas, vendar z vsemi pravicami in socialnimi korektivi. To pa ni več prekariat, predvsem če bi razvili tudi slednje. Naj ponovim, kar sem prej rekla: naš problem je, da pišemo sto dvajset strani dolge dokumente, v katerih se izgubijo ravno te ključne distinkcije, ki bi jih morali zelo natančno zastaviti in razdelati. Ostanjejo le napol izrečene želje, potem pa se iz njih izcimi najslabša varianta. Vse spremembe v kulturi v zadnjih dveh desetletjih so se zgodile zaradi splošne zakonodaje, predpisov na področju javnih financ, davkov, javnih zavodov, javnih uslužbencev itd. – in ne zaradi »strateških dokumentov«, ki naj bi urejali to področje. Spremembe se torej niso zgodile v skladu s potrebami kulture, ampak so kulturo samo doletele. Nemočno, nepripravljeno. To ni prav. Kultura bi morala dokazati, da ima v sebi notranjo moč, da se loti lastnih anomalij. Da pokaže moč za spremembe. Da si v družbi, ki je vsa otrpla, v strahu, pridobi neko zaupanje, morda celo občudovanje. Glede na to, kako maj-

hen resor je to, bi to lahko bila njegova priložnost, lahko bi dosegel splošno pozornost in splošen politični pomen, ker bi na nekem majhnem področju pokazali nove poslovne in delovno-pravne modele. Lahko bi prišli do preboja, ne pa da se tako obupano, ubožno, neobjeljeno čaka, da nas dolete splošne reforme, ki se bodo prej ali slej zgodile. V javnem sektorju je recimo potrebno za en odstotek zmanjšati število zaposlitev in potem se to zgodi tudi v kulturi. Zakaj? Pravijo, da je treba zmanjšati maso plač za javne uslužbenke, toda reze v to maso je mogoče tudi drugače porazdeliti, mogoče s prerazporeditvijo celo vključiti več ljudi v nek stabilen sistem, ne pa da se kar avtomatsko prejme en odstotek manj zaposlenih, ostali pa so še naprej vključeni oziroma izključeni. Zakaj? To vendar ni po meri kulture. V kulturi ne gre za kakršnokoli zaposlitev, gre za poklicanost. In poklicane so tudi mlajše generacije. Namesto da bi premislili medsebojno solidarnost zaposlenih v kulturni na tej etični ravni, imamo situacijo, da so najbolj neobjelna konkurenca prekernim delavcem ravno ljudje iz javnega sektorja, ker imajo že vse plačano, za dodatne angažmaje pa tekmujejo s prekercami. Mislim, da se danes že vsi zavedajo te anomalije, toda vlada zarota molka. Poglejte na primer, kako se je ignoriralo poziv, ki smo ga s kolegi Smrekarjem in Rotovnikom podali glede spoštovanja prepovedi kon-

kurence za polno zaposlene javne uslužbenke. To bi moralo biti zaskrbljujoče. Ali recimo dejstvo, da ministrstvo, ki naj bi bilo resno, v osnutku zakona kar samo od sebe zapiše, da bo samozaposlenim dalo davčno olajšavo pri obračunavanju davka na dohodek. Ne vem, ali mislijo resno, ali pa je to spet samo slepilni manever in bodo na koncu, kot ponavadi, rekli »saj smo hoteli to storiti, vendar ministrstvo za finance ni dovolilo«. Treba je resno predlagati tiste rešitve, ki so v pristojnosti ministrstva za kulturo, ne pa se zanašati na druga ministrstva, kjer to ne bo šlo skozi. Mislim sicer, da se trenutni minister te problematike zaveda in morda ima v tem pogledu kako skrito orožje.

Koliko pa je dialoga med kulturniki in ministrstvom? Bi lahko kulturniki vplivali na oblikovanje strateških dokumentov. Je to sploh smiselno?

Če je scena tako neartikulirana, kot je, potem produktivnega dialoga ne more biti in jaz ga ne vidim. Gre bolj za nerganje v smislu »več denarja, več tega, več onega«, ne pa za subjekt, ki bi artikulirano nastopal v smeri iskanja novega modela. Namesto dialoga potem prihaja do nekkih čudnih *ad hoc*, oziroma, kot jih imenujem jaz, nenačelnih distributivnih koalicij.

Tako, kot govorite, bi bilo potrebno celoten sistem kulturne politike reformirati. Toda tudi če nastopi neka nova vlada ali nov minister: ali lahko kulturni sistem sploh popravimo od temeljev ali je že tako zakoreninjen, da lahko delamo samo kozmetične popravke? Je spremembe možno uvesti od spodaj navzgor?

Od spodaj navzgor bo zelo težko priti do novega kulturnega modela, če je tu spodaj